

A GÖRÖG NYELVSTRATÉGIA

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: FEHÉR BENCE

Alapadatok

Érintett nyelvek: görög

Érintett országok: Görögország, Ciprus¹

A nyelv státusa az érintett országban: hivatalos nyelv

A beszélőközösség mérete: 10,33–10,5M (Görögország),² 1M (Ciprus, becslített érték), 1–5M (diaszpóra, csak pontatlanul becsülhető)

A stratégiai dokumentum típusa: elemzések, küldetésnyilatkozatok, ám központi stratégia nincs

A stratégia természete: nyelvhasználat védelme, nyelvélénkítés

A stratégia kiterjedése: középtávú és hosszú távú

A stratégia időtartama: ismeretlen

Intézkedési területek: tananyagfejlesztés, tanárok továbbképzése, nyelvtudás-igazolás, repatriálók nyelvi segítése, görög nyelv és nyelvoktatás szociokulturális környezetének kutatása, kétnyelvű oktatási programok fejlesztése, nyelvi és kulturális technológiák fejlesztése és népszerűsítése, kommunikációs network létrehozása³

1 Ciprus Köztársaságban állami nyelvstratégia gyakorlatilag egyáltalán nem létezik, bár nyelvileg a sziget sok szempontból különleges helyzetben van a görögség egészén belül. A továbbiakban a sajátos ciprusi vonásokat az egyes fejezetek végén külön tárgyaljuk, az összgörögösgre vonatkozó szakaszokhoz képest beljebb szedve.

2 2023-ra vonatkozó különböző, eltérő becslések szerint; ebből 91,6% görög nemzetiségű, de gyakorlatilag mind beszél görög nyelven. Görögország népessége folyamatosan csökken; a hivatalos népszámlálási adatok 2001-ben 10 964E, 2011-ben 10 816E főt regisztráltak (<https://www.statistics.gr/en/2021-census-pop-hous> – letöltés időpontja: 2023. 08. 30.).

3 Ciprus: csak nyelvi kutatás, nyelvi referenciaművek létrehozása (a népnyelv oktatási felhasználása csak ideológiai szinten, kevés gyakorlati következménnyel).

Felelős intézet, kidolgozó: Kentro Ellinikisz Glosszasz (KEG); Ergasztirio Diapolitizmikon ke Metanaszteftikon Meleton (EDIAMME), Insztituto epexergasziasz tu logu (ILSP)⁴

„Nyelvstratégiai mátrix”: alig veszélyeztetett, viszont speciális problémákkal⁵ küzdő nyelv, nincs koherens program, ellentmondó kutatások; Cipruson ugyanezek a problémák felerősödve tapasztalhatók, de a nyelv valószínűleg ott sincs erősen veszélyeztetve⁶

I. A nyelv története, jelenkori állapota

A görög nyelv Európa legrégebben írásban rögzített és azóta folyamatos anyanyelvi használatban levő nyelve. Indoeurópai nyelv, de a családon belül elkülönített helyzetű, közelebbi nyelvrokonai nincsenek, így a szomszédos területeken idegen nyelvek élnek, a két országban levő nyelvi kisebbségek hasonlóképpen. A görög nyelv fejlődése során a régebbi nyelvváltozatok (ógörög, koiné, bizánci) olyan magas társadalmi presztízsre tettek szert, amely a mai nyelv fejlődését is erősen befolyásolja, az ógörög és az újgörög nyelv egymás mellett, mintegy különálló nyelvek szerepelnek a világon mindenütt a nyelvoktatásban. Az újkori önálló görög állam 1824 óta létezik (egyres területen azonban évtizedekkel később csatolódtak az államterülethez, Ciprus pedig csak 1960 óta önálló!), a görög nyelv tehát azóta államnyelv, azonban az addig elnyomott státusú újgörög nyelvnek a modern igényekhez való felzárkóztatására eltérő stratégiák születtek és ezek hatására a XIX. században diglosszia alakult ki:⁷ az államnyelv és a magasabb oktatás nyelve gyakorlatilag a csak műveltségi nyelvként létező katharevúsza nyelvállapot lett, az élőbeszéddel kompatibilis dimotiki nyelvállapot

4 Ciprus: felelős nem állapítható meg.

5 Diglosszia, saját írásrendszer fenyegetettsége, állami és akadémiai nyelvtervezés szembenállása.

6 Nincsenek mennyiségi adataink a ciprusi nyelvjárás elterjedtségéről, vitalitásáról. Tényként állapítható meg azonban, hogy az utóbbi időben szerepe erősödik a médiában, írásban, online, részben még az oktatásban is, így vélelmezhető, hogy a nyelvjárást sem fenyegeti veszély.

7 Alexiou 1982: 156–192.

hivatalos szerephez nem jutott. 1974 óta a legitim nyelvi standard a dimotiki, a katharevúsa visszaszorulása folyamatos.

Görögországban 2017-es adatok szerint a lakosság száma 10,7 M fő, a népességszám csökken, mára becsülhetőleg 10,5 M alá esett. Mivel a görög állam nyelvi kisebbségeket csak minimális mértékben ismer el, gyakorlatilag ez meg egyezik a hivatalos görög anyanyelvi beszélők létszámával (a tényleges szám ennél nyilvánvalóan kisebb); Ciprus összlakossága becslések szerint 1,25–1,3 M fő (a népességszám folyamatosan nő), ennek többsége görög anyanyelvű (1960-as adatok szerint 77%, hiteles frissebb adat a sziget politikai megosztottsága miatt nem létezik).⁸ Történelmi okokból jelentős görög diaszpóra létezik a világon, részben az ókorig visszamenően őslakosok, részben emigráció útján, ezt görög kutatók akár 5 M főre is becsülik, azonban ennek csak egy vélhetőleg erősen csökkenő hányada görög anyanyelvű.

A jelenleg használt görög köznyelv mindkét nyelvváltozata alkalmas minden funkció ellátására, hivatalosnak tekinthető a dimotiki. A görög diglosszia hatására azonban még mindig magas a katharevúsa presztízse. A görög nyelv Európában egyedülálló saját írásrendszert alkalmaz, amely azonban erős hátrányban van a digitális kommunikációban. Nem hivatalos közegben erősen terjed egy szabályozatlan és a nyelvpolitika által erősen kárhozott latin betűs írásmód (ún. Greeklish).⁹ A görög társadalompolitika nagyon erősen motivált a nyelv védelme irányában, a görög nemzeti identitás alapja mindmáig elsősorban a nyelv ősisége, a klasszikus nyelvváltozatokkal való kontinuitás és a görög írás.¹⁰

8 Egy 2004-es felmérés (valószínűleg jórészt fiktív) adatai szerint az akkor becsült 837E lakosnak még mindig 77,8%-a görög (651E fő), és 10,5% „török ciprióta” (értsd: őshonos török). A török lakosság száma ennél mindenképp magasabb, mert az 1974 óta betelepülteket minden hivatalos adatszolgáltatás mint „idegeneket” veszi számba. Ld. R. Ratcliffe http://www.tufts.ac.jp/common/fs/ilr/EU/EU_houkokusho/ratcliffe.pdf (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

9 A Greeklishsel kapcsolatban ld. Koutsogiannis–Mitsikopoulou 2003. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1083-6101.2003.tb00358.x> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

10 Dendrinis 2008: 53–69.

Cipruson sajátos másodlagos diglosszia fejlődött ki: az állam hivatalos nyelve a standard görög, éspedig a görögországi helyzetet szolgálva, ¹¹ ettől azonban a ciprióta görög nyelvjárás jelentősen eltér, ezért a helyi lakosság számára a katharevúsza és dimotiki egyaránt műveltségi, presztízsnyelv; a dimotiki uralomra jutása ezért itt érdemben nem változtatott a nyelvi helyzeten. A ciprióta nyelvjárás informális nyelv, döntően családi transzmisszióval, de van bizonyos identitásképző szerepe, és újabban elég erősen jelen van a médiában, sőt írott formában is (szabályozott ortográfia nélkül), és neologizmusok formájában folyamatosan kerül be a ciprusi hivatalos (standard görög) nyelvhasználatba is. ¹² A ciprusi alkotmány szerint a görög és a török egyenrangú államnyelvek, gyakorlatban azonban 1974 után a görög és a török nyelvközösség egymástól területileg teljesen elvált, és a görög (EU) részállamban csak görögül, a török (*de facto* EU-n kívüli) részállamban csak törökül beszélnek. Cipruson ezenkívül második nyelvként erősen használatban van az angol is, ami részben még a gyarmati idők maradványa, részben azonban annak köszönhető, hogy a Ciprus összlakosságát évi szinten többszörösen meghaladó külföldiek (turisták) nagy többsége Nagy-Britanniából érkezik; noha ennek semmilyen állami jogi alapja nincsen, az angol sokáig használatban maradt bizonyos közigazgatási területeken, ¹³ és gyakorlati okokból ma is az üzleti élet, magánhirdetések fő nyelve.

II. Jogi, közigazgatási alapok, előzmények

A görög nyelv csupán az újkori görög állam megalakulása, 1824 óta államnyelv; két változata, a katharevúsza és a dimotiki a 19. század vége óta vetélkedik jogi státusában is, az oktatásban pedig az ógörög nyelv is szerepel. Az 1911. évi

11 A katharevúsza hivatalos eltörlése Cipruson 1979-ben következett be.

12 Szerepéről bővebben: Hadjioannou–Tsiplakou 2011: 503–569.

13 A törvénytörvényi nyelv 1996-ig az angol maradt; hosszú ideig vitatott volt, milyen legyen a felsőoktatás tannyelve, 1989-ben a Ciprusi Egyetem létesítésénél döntött el, hogy a standard görög lesz az: Ratcliffe 254. http://www.tufs.ac.jp/common/fs/ilr/EU/EU_houkokusho/ratcliffe.pdf (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

alkotmány ismerte el a katharevúszát Görögország hivatalos nyelvének, azonban az 1917. évi Venizelosz-féle reformokban az általános iskolai oktatásból az ógörög kiszorult, az 1–4. évfolyamban az oktatás nyelve dimotiki, majd 5–6. évben párhuzamosan dimotiki és katharevúsz. 1968-ban a diktatúra egyedüli államnyelvnek ismeri el a katharevúszát, a dimotikit az 1–3. évet kivéve száműzi az oktatásból. A görög demokrácia 1974-től a dimotikit ismeri el egyedüli államnyelvnek, 1977-től a közigazgatásban és az oktatásban egyaránt ezt használják (309. törvény). Az élőbeszédben nem létező háromféle hangsúlyt 1982-ben elnöki rendelet törli el.¹⁴ Ennek hasznát azóta is megkérdőjelezzük (a folyamatos hagyomány védelmében), de az ún. μονοτονικό σύστημα (egyféle hangsúlyos rendszer) az igényes élő köznyelvnek teljesen megfelelő modell, a beszéd szempontjából teljesen halott régi rendszer nagyon megnehezítette az Európa egészétől való elkülönülése miatt amúgy is folyamatos nyomás alatt lévő íráshasználatot.

A görög nyelv modern kori fejlesztésére és védelmére az állam különböző központi intézményeket hozott létre, amelyeknek hatásköre nem mindig különül el világosan: 1992 óta a KEG¹⁵ (2083/92, 2413/96, 3096/2011 törvények), 1996 óta az EDIAMME (a határon túli görögség számára),¹⁶ 1991 óta az ILSP (2001 óta egyesítve az IPET-tel).¹⁷ Ezek az Oktatási Minisztérium felügyelete alatt állnak. Az Athéni Akadémia a hivatalos állami nyelvpolitikával részben szemben áll, és hivatalos szerepe a nyelvpolitikai intézmények vezetésében nincs.

Görögországban a görög egyedüli államnyelv, nyelvi-nemzeti kisebbségeket az állam csak nagyon szűk körben ismer el (török, ladino-héber, örmény, mind igen kevés beszélővel). Nem ismerik el kisebbségnek a macedón, vlach (macedoromán), albán, pomák (muszlim bolgár), cigány közösséget.

14 Vö. Mackridge 2009; Kiliari 2009: 21–28.; Fragoudaki 2001: 120–124.

15 www.greek-language.gr; www.komvos.edu.gr (Mindegyik intézet feladatköre legjobban a honlapjukon megadott hivatalos információkból rajzolódik ki.)

16 <http://www.ediamme.edc.uoc.gr> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

17 <http://www.ilsp.gr/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

Cipruson az alkotmány szerint a görög és a török egyenrangú államnyelvek.¹⁸ Mivel a görög államfélben törökök 1974 óta szinte egyáltalán nem élnek (és *vice versa*), a török nyelv gyakorlati használatára nincs szükség, csak az alkotmány által szigorúan megkövetelt helyzetekben szerepel (pl. pénzen). Elvileg a 2004-es EU-csatlakozással a török is az EU egyik hivatalos nyelve lett, de törökre hivatalból semmit nem fordítanak. A ciprusi állam a nyelvhasználatot csak az oktatás szempontjából szabályozza: az oktatást elvileg a két nyelvközösség Közösségi Tanácsa felügyelné, gyakorlatilag 1965 óta az oktatási minisztérium látja el ezt a feladatot; az oktatási rendszert azonban mindig a görögországi mintát követve változtatják (a tananyagot, a tankönyvet és sokáig a tanárokat is Görögországból importálták).¹⁹ Az oktatás mindig egynyelvű, ezt csak indirekten definiálják: a „nemzeti” nyelv, azaz a standard görög, szemben a ciprióta nyelvjárással (amint azt a ciprusi Oktatási és Kulturális Minisztérium által 2000-ben kiadott *Analytic Curriculum for the Lyceum* megfogalmazza,²⁰ amelyet csak az általános iskola első osztályában használnak. Ráadásul még az angoloktatás kérdése is a politikai változásokat követi: 1960–64 közt száműzték az elemi oktatásból; jelenleg 4. osztálytól kötelező.²¹ Sem a standard nyelv, sem a nyelvjárás fejlesztésének, védelmének nincs semmilyen jogi és közigazgatási alapja, bár a nyelvjárás kutatásával és (indirekten) standardizálásával a Ciprusi Egyetem foglalkozik. Jelenleg legnagyobb aktivitást e téren azonban magáncsoportosulások és -szervezetek fejtenek ki.

18 A ciprusi alkotmány három (egész bizonyosan minimális létszámú) vallási kisebbséget is elismer, ezek közül kettő (örmény és arab-maronita) saját nyelvvel is rendelkezik, de ezeknek nincs hivatalos státusuk; bizonytalan az is, mennyiben beszélt nyelvek jelenleg, bár ma már (Nicosiában egy-egy iskolában) van oktatásuk. (A harmadik, „latin” vallási kisebbség az anyanyelvét régen elvesztette.)

19 Karmellou 2008; Ioannidou 2012.

20 Papapavlou–Pavlou 2007: 256.

21 Ratcliffe 255. http://www.tufs.ac.jp/common/fs/ilr/EU/EU_houkokusho/ratcliffe.pdf (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

III. A stratégia célja

A görög nyelvstratégiának egységes célja (a különböző szervekre elosztott feladatok, az állam és az akadémia szembenállása, a gyakori politikai indítékú változások miatt) nehezen állapítható meg. A 20. század végi törekvések fő célja a standard görög nyelvhasználat (ezen 1977 óta a standardizált, klasszicizáló elemekkel dúsított dimotiki értendő) egyre nagyobb térnyerése volt, amely hivatalosan mára megvalósult, ugyanakkor a globalizáció hatásaitól egyre fokozottabban védeni kell a nyelvet (a görög írás megvédése a Greekishtől stb.). Erre azonban a hivatalos szerveknek úgy tűnik, nincs világos, egyértelmű mandátumuk.

A görög nyelvstratégiának egyértelműen központi jelentőségű eleme a határon túli görögség nyelvi védelme és fejlesztése, amellyel külön intézet is foglalkozik (EDIAMME), de a többi nyelvpolitikával foglalkozó szervezet programjában is szerepel. Kiemelt feladat a repatriáló görögök nyelvi segítése és fejlesztése: igyekeznek a diaszpórában levő görögök nyelvi képzetét fejleszteni és védeni. Ez legkevésbé éppen az ősi görög kisebbségeknél valósítható meg, amelyek úgy tűnik, kihalóban vannak.

Mindegyik intézmény számára stratégiai cél a nyelvoktatás fejlesztése. A legújabb időben a hagyományos görög mint anyanyelv mellett a görög mint idegen nyelv tanítása is felmerül szükségletként. A hivatalos intézményrendszer nem tekinti ideologikus célnak a nyelvfejlesztést (mint az Athéni Akadémia), a jelenkori görögöt nem tekinti romlottnak, ezért nem törekszik nyelvjavításra, a nyelv normatív szabályozása nem célja (mint a KEG küldetésdeklarációja mutatja). A görög nyelvnek tehát elsősorban oktatását, ill. a nyelvtechnológiát kívánja fejleszteni.

Cipruson semmilyen stratégiai célról nem beszélhetünk, a legtöbb intézkedés a görögországiak szolgai másolása. Hivatalos cél megfogalmazása nélkül is úgy látszik, a 2010-es oktatási reform, az egyetemen folyó nyelvpolitikai kutatás, ill. a magánkezdeményezésű nyelvfejlesztés is nagyjából ugyanabba az irányba mutat: a helyi nyelvjárás presztízsének emelése, standardizálása, hosszú távon a standard (dimotiki) nyelvvel való egyenjogúsítása felé.

IV. Szerkezeti felépítés

Mivel a stratégiát különböző szervezetek hajtják végre, egységes szerkezeti felépítése nincs.

Jól megállapítható az EDIAMME programjának szerkezeti felépítése:

1. Kutatás, tervezés a görög nyelvoktatás területén:

- a görög nyelvhasználat társadalmi helyzete, a nyelvoktatás feltételei és igényei külföldön;
- görög mint idegen nyelv oktatásának céljai és lehetőségei;
- kétnyelvű oktatási intézmények létrehozhatósága.

2. Nyelvoktatási anyag létrehozása (nyomtatott és digitális):

- anyanyelvi oktatáshoz;
- görög mint idegen nyelv oktatásához.

3. Nyelvtanárok (tovább)képzése bel- és külföldi nyelvoktatáshoz.

4. Multimédiás oktatóanyagok és adatbázisok létrehozása bel- és külföldi nyelvoktatáshoz.

5. Nyelvtanítási kommunikációs network.

V. Intézkedési területek

1. Oktatás

1.1. Kutatás, tervezés

A nyelvészet és irodalom, illetve nyelvstratégia területén kutatómunkát végez a KEG (lexikográfiai és nyelvészeti osztályok) és az EDIAMME is. Az előbbi részletes intézkedési területei nincsenek megfogalmazva, általánosságban a modern görög nyelvhasználat kutatását végzi, ebbe beleértendők az alapvető nyelvi korpuszok is, leíró-dokumentációs céllal. Az EDIAMME az oktatásfejlesztés területén hajtja végre a szükséges kutatási és tervezési munkákat, kiemelten a külföldi görög nyelvoktatás számára.

Intézkedések: tanulmányok létrehozása nyolc nyelvoktatási tárgykörben (EDIAMME *Athena* program).

1.2. Nyelvoktatási anyag létrehozása

Intézkedések: nyomtatott és elektronikus tanítási anyag létrehozása: a) görög anyanyelvi oktatás, b) görög mint idegen nyelv oktatása számára (EDIAMME *Athena* program).

Multimédiás tanítási anyag létrehozása ugyane két tárgykörben (EDIAMME *Hermes* program).

Tananyagfejlesztés (közelebbről nem specifikálva): KEG (*görög nyelv támogatása és terjesztése* osztály).

1.3. Nyelvtanárok képzése

Az intézményrendszer elsősorban a határon túli görögök nyelvi fejlesztése számára vállalja fel a tanárok képzésének ügyét. A görögországi anyanyelvi görög, kisebbségi és idegennyelv-oktatás számára stratégiai intézkedések nem fogalmazódtak meg, egyetlen nyelvstratégiai intézmény programjában sem szerepelnek.

Intézkedések: határon túli és repatriált görögök nyelvoktatása számára tanárok képzése (EDIAMME *Prometheus* program).

Görög nyelvtanárok segítése bel- és külföldön (közelebbről nem specifikálva): KEG.

A belföldi görög anyanyelvi oktatás számára fejlesztési célok jelenleg nem láthatók, a nyelvoktatás alapvető dokumentumai viszont digitálisan elérhetők.²² Az állami tervezés számára ezek szerint a helyzet megállapodottnak tűnik. Rendezetlen kérdés viszont a görög mint idegen nyelv és az idegen nyelvek oktatása.

A görög mint idegen nyelv oktatása viszonylag új cél a görög nyelvstratégiában, a hagyományos hozzáállás erre nem koncentrált. Ez a szemlélet jelenleg több okból idejétmúlt: 1) Görögországban nő a nem görög lakosság létszáma

²² <http://iep.edu.gr/el/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

(migránsok), 2) a görög, de nem görög anyanyelvű lakosság (repatriálók) jelenléte, 3) a környező országokban érezhető a görög nyelv némi presztízsnövekedése, ezért nagyobb az igény az oktatására, 4) a diaszpórában a görög nyelv presztízse még akár a 4. generációban is megkívánja az oktatását, ennek a generációnak a tagjai már rég nem anyanyelvi beszélők.²³ Az EU-hoz csatlakozás után Görögország nagy hangsúlyt fektetett ennek a célnak a megvalósítására, többszintes ösztöndíjrendszert épített ki, amelynek keretében görög egyetemeken lehetett külföldieknek tanulni félévekre, illetve nyári egyetemeken.²⁴ Másfelől a görög tanszékek támogatását is célnak tekintik a világ egyetemein, lektorok küldésével. A görögül tanulók számára a KEG bejegyzett vizsgaközpontjaiban saját nyelvvizsgát lehet letenni.²⁵

Az idegennyelv-oktatás a görög anyanyelvűek számára még mindig vitatott eleme a stratégiának (két idegen nyelv kötelező a görög iskolákban: 3. általánostól az angol, 5. általánostól a francia vagy a német): egyfelől nem tartják kellően hatékonnak, másfelől egyesek ennek is szerepet tulajdonítanak a görög anyanyelvi tudás színvonalcsökkenésében (idegennyelv-invázió). Ennek dacára az állami nyelvpolitikában az idegennyelv-oktatást erősítik, a hagyományosan egynyelvű görög társadalom multilingvalizmusának erősödését pozitív célnak tekintik. Ennek megfelelően 2008/9-től a középiskolában további idegen nyelvek oktatása is lehetséges.

Cipruson önálló oktatáskutatás és oktatásfejlesztés nincs, gyakorlatilag átveszik a görögországi oktatóanyagokat.²⁶ A 2010-es (a 2004-es akadémiai komité által előkészített) baloldali oktatási reformnak volt egy ideológiai célja: „demokratikus és humánus oktatás”, amely gyakorlatban

23 Az oktatásra vonatkozólag ld. Kiliari 2009.

24 Ezek közül kiemelkedő a szaloniki Balkanológiai Intézet (Ιδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, IMXA) nyári egyeteme (<https://www.imxa.gr/summerschool>, letöltés időpontja: 2024. 07. 31.), amely már 50 éve megszakiás nélkül működik.

25 Magyarországon is, a Magyarországi Görögök Országos Önkormányzata intézményében (<https://mgoo.hu/iskolank-mint-nyelvvizsgakozpont-manolisz-glezosz-12>, letöltés időpontja: 2024. 07. 31.).

26 Az 1982/84-es és 1986-os tankönyvszériát is.

a nem-standard nyelv részleges elvi elismeréséhez vezetett (azzal a céllal, hogy ez gazdagítsa a diákok képességeit); a reform sikere nagyon kétes, a közbeszéd azóta is az oktatási színvonal eséséről szól.²⁷ Az oktatási reform gyakorlatban a nyelvtan- és metanyelv-oktatás erős csökkentését hozta. Az oktatás nyelve továbbra is standard, de oktatási cél, hogy a nyelvi variációt pozitívumként ismertessék meg a diákokkal. Az eddig teljesen görögországi tananyag ellensúlyozására létrehoztak egy ciprusi irodalmi antológiát.

Értelemszerűen ellentmondásos a ciprióta dialektus erősítése mint oktatási cél, hiszen ezzel a görög nyelvközösség egészéről az igen kicsi ciprióta nyelvközösség leválasztaná magát, amivel nagyon beszűkítene jövőbeli nyelvi lehetőségeit (nem is beszélve arról, hogy technikailag és anyagilag is jórészt a görög oktatási rendszer lehetőségeiből él).

Egyetlen kivétel a görög mint idegen nyelv oktatása, ahol a beszélt nyelv és az oktatási nyelv elkülönülésével szembesülni kellett, ezért 2001-től dialektális példasort is kidolgoztak az oktatásra.²⁸

2. Nyelvtechnológiák

A görög nyelv státusa és a beszélőközösség létszáma jó esélyeket ad a nyelvtechnológia fejlesztésére – bár a külön írásmód miatt ennek megvannak a speciális nehézségei –, ezzel azonban a görög állami szervek kevésbé foglalkoznak. Valamennyi nyelvstratégiával foglalkozó szervezet többé-kevésbé nyelvtechnológiai fejlesztéseket is felsorol céljai közt, azonban konkrét intézkedés kevés van megfogalmazva. A latin betűs és görög betűs írás közti digitalizációs hézag miatt spontán kialakult a Greeklish jelensége, ezzel kapcsolatban azonban még mindig nincs egységes stratégia. A görög nyelv minél szélesebb digitális

27 Karmellou 2008: 15–17. 2011/12-ig Görögország ingyen látta el tankönyvvel Ciprust, az akkori gazdasági válságban erre elfogyott a pénz, azóta kedvezményes áron.

28 Papapavlou–Pavlou 2007: 257–258.

korpuszának létrehozása a nyelvstratégia elég általánosan elfogadott célja, ezzel lényegében az összes érintett szervezet foglalkozik.

2.1. Digitális repozitórium/nyelvi korpusz

A KEG alapcéljai közt van a honi és külhoni modern görög nyelv leírása és dokumentációja; az alapvető nyelvi korpuszhoz tartozó szakkönyvek, szótárak folyamatos fejlesztéséről, újításáról nincsenek hírek, de az elkészült műveket digitálisan árulják (az ingyenes online hozzáférés úgy látszik, nem céljuk), a hatályos tankönyvanyag ógörög és újgörög nyelvtannal és tankönyvanyaggal együtt szabadon elérhető digitálisan. Az EDIAMME *Hermes* programja ennél konkrétabb: a multimédiás oktatóanyag mellett statisztikai adatbázis létrehozása. Az ILSP deklarációja szerint „küldetése a nyelvi és kulturális technológia fejlesztése és népszerűsítése Görögországban”. A konkrét nyelvtechnológiai fejlesztést leginkább ez a szervezet vállalja fel, céljai közt van, hogy digitális repozitóriumot hozzon létre az újgörög nyelvről, interface-t a görög és a többi nyelv közt, és innovatív nyelvtechnológiákat fejlesszen ki. A munkálatok jelenlegi állásáról azonban egyelőre nem tudunk tiszta képet alkotni.

2.2. Kommunikációs network

Az EDIAMME *Hermes* programja végcélként egy nyelvoktatási kommunikációs network létrehozását is tartalmazza (Görögországban és külföldön).

2.3. A görög írás védelme nyelvtechnológiai eszközökkel

2001 óta akadémiai célkitűzés, amelyet a társadalom elég jelentős része támogat, a latin betűs spontán átírás (Greeklish) visszaszorítása. (A probléma megoldására az Akadémiának ugyanakkor hatáskör híján tkp. nincs módja.)²⁹

29 Nagyon jellemző apróság, hogy az Akadémia 2001. januári deklarációja (Greeklish: An Enemy of the Nation) a Greeklish (egy elég erősen online terjedő jelenség) ellen online egyáltalán nem érhető el! (Dendrinos 2008 a deklarációt tévesen a 2003. évre datálja.)

Egységes állami terv azonban nincsen erre, sem pedig általánosan elfogadott tudományos alapállás a kérdésben, az akadémiai álláspontot elég széles körben vitatják; a latin betűs átírást hallgatólagosan sokszor még kulturális intézmények (egyetemek) is elfogadják.

Intézkedések: Az állami szervek közül az ILSP fejt ki aktivitást a kérdésben, nyelvi korpuszt hoznak létre (helyzetfeltáró-kutató fázis), automatikus digitális visszairó-rendszer létezik (nyelvtechnológiai fázis).³⁰ Az intézkedések hatékonysága azonban egyelőre kérdéses.

Cipruson a standard görög nyelv nyelvtechnológiájával, korpuszával, írásával nem foglalkoznak. A ciprióta nyelvjárás fejlesztése részben a Ciprusi Egyetemen, részben magánkezdeményezésekkel folyt/folyik az alábbi tárgykörökben:

1. Nyelvi referenciaművek létrehozása:

a) a ciprióta dialektus újabb és újabb szótárai, az 1996-os első standard szótár (K. Chatziioannou, Ετυμολογικό Λεξικό της Ομιλουμένης Κυπριακής Διαλέκτου) óta; standard grammatika készítése; lexikai témájú weboldalak szaporodása;³¹

b) dinamikus online ciprióta szótár: Ciprusi Egyetem, Syntychies Project (2006–10) – a projekt eredményei azonban nem hozzáférhetők.³²

2. Nyelvtechnológia: átírási rendszerek, billentyűzet – magánkezdeményezésre;³³ beszédszintetizáló fejlesztése (Syntychies Project).

30 <http://speech.ilsp.gr/greeklish/> Kifejlesztésére ld. Chalamandaris–Protopapas–Tsiakoulis–Raptis 2006. https://www.researchgate.net/publication/228711422_All_Greek_to_me_An_automatic_Greeklish_to_Greek_transliteration_system (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

31 Görög- és török-ciprióta szókincs kutatása folyik facebook-csoportban is, továbbá Wikicypriot (Γουικυπριακά) <http://www.wikipriaka.com/cy> – az utóbbi oldal azonban 2023 tavasza óta nem érhető el, archiváltan használható: <https://web.archive.org/web/20230323080713/http://wikipriaka.com/> (letöltés időpontja: 2023. 10. 31.).

32 Katsoyannou et al. 2013. A publikációban leírt online adatbázisnak (<http://lexcy.library.ucy.ac.cy/>) 2021. 06. 22. óta csak egy archivált változata olvasható, de nem interaktív módon: https://github.com/themistocleous/CG_Dictionary (letöltés időpontja: 2023. 10. 31.). A kutatásnak voltak elméletileg is kifogásolható pontjai: ritkább variációk tendenciózus választása, a standarddal egybeeső népnyelvi alakok negligálása.

33 <https://charalambosthemistocleous.com/software/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

3. Egyéb célkitűzések

3.1. Határon túli görögök nyelvi segítése

A görög nyelvstratégia számára axiomatikus főcél a határon túli (diaszpórában élő) és a repatriáló görögök nyelvhasználatának védelme, segítése, fejlesztése. Kifejezetten ezzel foglalkozó intézmény az EDIAMME, részben azonban ez szerepel a KEG feladatai közt is. Mindkét intézmény a nyelvtanítás fejlesztésének különböző intézkedései útján kívánja ellátni ezt a feladatkört (ld. 1–3. pontok).

3.2. Nyelvfejlesztés, nyelvvédelem, nyelvtervezés

Kifejezetten nyelvfejlesztésre, nyelvtervezésre irányuló kutatómunka úgy tűnik, egyik intézményben sem folyik. A KEG deklaráltan távol tartja magát a *nyelvjavítástól*. Ugyanakkor bizonyos szempontból a görög nyelv európai szinten is jó helyzetben áll: a terminológiafejlesztés különösebb adminisztratív szabályozás nélkül is működik, gyorsan megszületnek a sajátosan görög kifejezések a szükséges új jelenségekre.

3.3. Az ógörög nyelv korpusza, nyelvtechnológiája, védelme

Mivel az ógörög nyelvi korpuszt és az ennek használatához nélkülözhetetlen digitális technológiát vezető nyugat-európai és amerikai tudományos intézmények már lényegében létrehozták (TLG adatbázis, Perseus adatbázis stb.), ezzel kapcsolatban a görög államnak érdemi feladata nincs.

Cipruson a határon túli ciprióták helyzetével, nyelvvédelemmel, az ógörög nyelv helyzetével tudunkkal semmilyen intézmény nem foglalkozik. A ciprusi török nyelvvel kapcsolatos semmiféle nyelvstratégiai intézkedésről nincs információ, a görög (EU) államrész ezt nem is tekinti feladatának, a kis lélekszámú török államrésznek pedig erre nyilván nincs kapacitása, és valószínűleg igénye sem.

VI. Ütemterv

Nem állapítható meg egyértelműen. Egyik felelős intézmény nyilvános anyagai sem határoznak meg egyértelmű határidőket.

VII. Feladat- és hatáskörök

A Kentro Ellinikisz Glosszasz feladatai:

- nyelvészet, irodalom, nyelvstratégia kutatása;
- tananyagfejlesztés;
- repatriálók nyelvi segítése;
- nyelvtudás-igazolások kibocsátása;
- nyelvtanárok segítése.

Az EDIAMME feladatai:

- kutatás nyelvészet, görög mint idegen nyelv oktatása, szociokulturális háttér terén;
- tananyagfejlesztés görög mint anyanyelv és idegen nyelv oktatására;
- nyelvtanárok képzése a határon túli görögség számára;
- repatriáló tanárok képzése;
- digitális adatbázisok és kommunikációs network létrehozása a nyelv-oktatás számára.

Az ILSP feladatai:

- nyelvi és kulturális technológia fejlesztése és népszerűsítése;
- digitális adatbázisok létrehozása.

Cipruson a Ciprusi Egyetem feladatai: nyelvészeti kutatás, adatbázisok létrehozása.

VIII. Felügyelet, fenntartás és megújítás

A fenntarthatóság és állandóság régóta kritikus pontja a görög nyelvi tervezésnek, ennek leglátványosabb jele az 1911 és 1982 közt rendszeres, néha oda-vissza irányú jogszabályi változtatgatás, amelynek során az ógörög, a katharevúsza, a dimotiki oktatása és nyilvános használata, illetve deklarált szabályrendszere (a dimotiki standard grammatikája 1941-ben jelenik meg, de közben lexikailag és részben nyelvtanilag is katharevúsizálódik; a hangsúlyrendszer átalakítása elnöki rendelettel 1982-ben stb.) folyamatosan változott. Egyértelmű tendencia tehát, hogy az államszervezet a nyelvhasználatot szoros felügyelet alatt kívánja tartani, ha kell, jogszabályi úton is, ezzel szemben azonban van bizonyos spontán konzervatív ellenállás (a régi hangsúlyrendszert sokan használták tovább).³⁴ A nyelvtervezés lényegileg az állam (Oktatási, Kutatási és Vallásügyi Minisztérium) felügyelete alatt álló intézetekben folyik, az Athéni Akadémiának erre nagyon kevés befolyása van; ezeknek az intézeteknek a jogkörébe tartozik a nyelvtudás igazolása is. A KEG felügyeletét egy olyan testület végzi, amelybe az OM mellett a Határon Túli Görögök Titkársága és a Kulturális Minisztérium is delegál tagokat. Ugyanakkor ezeknek az intézeteknek a működése, bár az eddigiekhez képest stabil, szintén szerkezeti átalakításokon, intézmények egybeolvasztásán ment keresztül. Hivatalosan határidőkhöz kötött tervezési ciklusok nem kerültek nyilvánosságra.

A tervezés folyamatos anyagi finanszírozásáról nem rendelkezünk megbízható információval.

Cipruson állami tervezés gyakorlatilag nincs, így az intézkedések állandósága elsősorban a görögországi helyzet függvénye, azt követve változik időről időre a helyzet. Hivatalosan határidőkhöz kötött tervezési ciklusról, folyamatos finanszírozásról nincs információnk.

34 Hatzisavvidis 1986: 47–49.

IX. Összehasonlítás, kitekintés

A görög nyelv helyzete Európában számos szempontból egyedülálló, ami megnehezíti a görög nyelvstratégia párhuzamba állítását más nyelvekével, így a magyaréval is. A sajátos görög írás okozta nehézségek és feladatok számosak, az írást erősen védeni kell a latin betűs (elsősorban digitális) közeg nyomásától, nehezíti a nyelvtechnológiák terén való előrelépést. Ezzel a problémával azonban a görög nyelvstratégia úgy tűnik, nem foglalkozik kellőképpen. A múltbeli, a görög írást illető állami lépések (a hármas hangsúly eltörlése) mai napig tartó ellenállást váltottak ki; jelenleg a nyelvstratégiával foglalkozó irodalom kiemelten foglalkozik a Greeklish (latin betűs spontán görög írás) kérdésével, az intézményrendszer azonban ezt szinte negligálja. Az Athéni Akadémia konzervatív nyelvpolitikai elképzelései többé-kevésbé nyíltan szembeállnak a kormányzat és az általa fenntartott intézmények terveivel. Ez a szerencsétlen helyzet ismerős lehet nekünk, magyaroknak, az 1900-as évek elejéről, amikor az MTA hosszas, elkeseredett ellenállást folytatott a magyar kormány helyesírási reformja (c betű) ellen, és figyelmeztető lehet számunkra, hogy hasonló helyzet egy-egy nyelvstratégiai ütközőponton újra kialakulhat, ami pedig veszélyeztetheti az egész állami nyelvstratégia sikerét.

Mint az általában a mai nyelvstratégiáknál nélkülözhetetlen, a nyelvtechnológia fejlesztése és az oktatás támogatása a görög nyelvstratégiának is két sarokpontja. Úgy tűnik azonban, nem sikerült tisztán megfogalmazni az ezek mögött álló célokat. Még kialakulatlan, hogy az oktatás számára a többnyelvűség elősegítése cél-e vagy éppen elkerülendő (a hagyományosan egynyelvű görög állam és társadalom szemében erős érvek szólnak az utóbbi mellett), amint-hogy azt sem állíthatjuk, hogy a nyugvópontjára került volna a modern standard nyelv és a régi nyelvállapot oktatásának egymáshoz való viszonya, szerepe az oktatási rendszerben. A modern dialektusok szinte egyáltalán nem kapnak szerepet a nyelvstratégiai célokban, így azok fokozatos pusztulása elkerülhetetlennek látszik. A görög mint idegen nyelv oktatása az utóbbi időben került be a stratégiai célok közé, de szintén bizonytalan, hogy milyen kiterjedtséggel és hatásfokkal fog megvalósulni. Ezekből a szempontokból a görög nyelvstratégia

figyelmeztető ellenpélda lehet: a tisztázatlan célok következtében a nyelvi oktatás hatékonysága kétes marad (a legtöbb elemzés az anyanyelvi beszélők nyelvi kompetenciájának csökkenésétől tart, illetve a múltbeli alacsony szinten állást az oktatási rendszer következtelenségének, a diglossziának és az azzal kapcsolatos hektikus rendszerváltogatásnak tulajdonítja).

A görög és magyar nyelvstratégia legfontosabb közös eleme a határon túli, kisebbségi és diaszpórában élő anyanyelvi beszélők támogatása, amely a görögök számára első sorban kiemelt főcél. A megoldás azonban nem valószínű, hogy adaptálható lenne: a görög helyzetben a diaszpóra súlya jóval nagyobb, mint az őshonos kisebbségi beszélőké, és ezért számukra pozitív és támogatott megoldás a repatriálás; a repatriálók standard nyelvhasználatának fejlesztése külön célként jelentkezik, amellett, hogy természetesen támogatják a külföldi anyanyelvi és görög mint idegen nyelvi oktatást is (többedik generációs görögöknek is). Ráadásul – a magyar helyzettől hagyományosan eltérően – a görög állam a görögországi idegen nyelvű kisebbségeknek ugyancsak szűkmarkúan ad nyelvi jogokat és lehetőségeket, ami semmiképp sem lehet követendő példa; emellett a görög nyelv későn megindult, de napjainkig folyamatos erős standardizációja kifejezetten káros a görög nyelvjárások megőrzésére, amit szintén el kell kerülni, nem pedig követni.

Felhasznált irodalom

- 2021 *Population-Housing Census*. Hellenic Statistical Authority. <https://www.statistics.gr/en/2021-census-pop-hous> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).
- Alexiou 1982. Alexiou, Margaret: Diglossia in Greece. In Haas, William (ed.): *Standard languages spoken and written*. Manchester, 1982. 156–192.
- Chalamandaris–Protopapas–Tsiakoulis–Raptis 2006. Chalamandaris, Aimilios – Protopapas, Athanassios – Tsiakoulis, Pirros – Raptis, Spyros: *All Greek to me! An automatic Greeklish to Greek transliteration system*. 2006. https://www.researchgate.net/publication/228711422_All_Greek_to_me_An_automatic_Greeklish_to_Greek_transliteration_system (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

- Dendrinos 2008. Dendrinos, Bessie: Language issues and language policies in Greece. In Stickel, Gerhard (ed.): *National and European Language Policies*. Lang, 2008. 53–69.
- Fragoudaki 2001. Fragoudaki, Anna: *I Glossa ke to ethnos, 1880–1980: ekato chronia agones yia tin afthentiki elliniki glossa*. Athens, 2001, 120–124.
- Hadjioannou–Tsiplakou–Kappler 2011. Hadjioannou, Xenia – Tsiplakou, Stavroula – Kappler, Matthias: Language policy and language planning in Cyprus. *Current Issues in Language Planning*, 12. (2011) 4. 503–569.
- Hatzisavvidis 1986. Hatzisavvidis, Sofronis: Ideological and political quests in the field of accentuation marks. *Anti*, 322 (1986) 47–49.
- Ioannidou 2012. Ioannidou, Elena: Language policy in Greek Cypriot education: tensions between national and pedagogical values. *Language, Culture and Curriculum* 25. (2012) 3. DOI: 10.1080/07908318.2012.699967 (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).
- Karmellou 2008. Karmellou, Christalla: *Language policy in education and its affect in Cyprus. Issues on the development of identity and interethnic relationships*. 2008.
- Katsoyannou et al. 2013. Katsoyannou, Marianna – Kouroupetroglou, Georgios – Armosti, Spyros – Christodoulou, Kyriaki – Xydias, Gerassimos: Modern Greek Dialect Lexicography: an online lexical database for Cypriot Greek. In Janse, M. et al. (eds.): *Proceedings of the 5th International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory, Ghent, Belgium, 20–22 Sept. 2012*. University of Patras, Patras, 2013. 141–144.
- Kiliari 2009. Kiliari, Angeliki: Language practice in Greece. The effects of European policy on multilingualism. *European Journal of Language Policy*, 1. (2009) 1. 21–28.
- Koutsogiannis–Mitsikopoulou 2003. Koutsogiannis, Dimitris – Mitsikopoulou, Bessie: Greeklish and Greekness. Trends and discourses of ‘glocalness’. *Journal of Computer Mediated Communication* 9. (2003) 1. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1083-6101.2003.tb00358.x> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).
- Mackridge 2009. Mackridge, Peter: A language in the image of the nation: Modern Greek and some parallel cases. In Beaton, Roderick – Ricks, David

- (eds.): *The Making of Modern Greece. Nationalism, Romanticism & the Uses of the Past (1797–1896)*. Farnham 2009.
- Papapavlou–Pavlou 2007. Papapavlou, Andreas –Pavlou, Pavlos: Literacy and Language-in-Education Policy in Bidialectal Settings. In Liddicoat, A. J.: *Language Planning and Policy. Issues in Language Planning and Literacy*. Clevedon-Buffalo-Toronto 2007. 254-271.
- Ratcliffe. Ratcliffe, Robert: *Report on language policy and language education policy in the Republic of Malta and in the Republic of Cyprus*. http://www.tufts.ac.jp/common/fs/ilr/EU/EU_houkokusho/ratcliffe.pdf (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).